amaliy mashg'ulot. Vektorlar vektorlar ustida amallar. Vektor fazo.

Misol. $\vec{a}(3, -2, 1)$, $\vec{b}(-1, 0, -2)$ va $\vec{c}(1, 2, 0)$ vektorlar berilgan. $\vec{a} + \vec{b}$, $\vec{b} - \vec{c}$, $3\vec{a}$, $\vec{a} + \frac{1}{2}\vec{b} - 3\vec{c}$ vektorlarning koordinatalarini aniqlang.

Yechish $\vec{a} + \vec{b} = (3 + (-1));$ (-2) + 0; $(\vec{a} + \vec{b})(2;$ -2; -1); $\vec{b} - \vec{c}$ vektorning koordinatalari $(\vec{b} - \vec{c})(-2;$ -2; -2); $3\vec{a}(3;$ -2; $1) = \vec{a}(9;$ -6; 3);

$$\vec{p} = (\vec{a} + \frac{1}{2}\vec{b} - 3\vec{c})(3 - \frac{1}{2} - 3; -2 + \frac{1}{2} \cdot 0 - 3 \cdot 2; 1 + \frac{1}{2}(-1) - 3 \cdot 0)$$

bundan $\vec{p}(-\frac{1}{2}, -8, 0)$

Tarif. \vec{a} va \vec{b} vektorlarning uzunliklari bilan ular orasidagi burchak kosinusini ko'paytirishdan hosil bo'lgan son bu vektorlarning skalyar ko'paytmasi deb aytiladi va $\vec{a} \cdot \vec{b}$ yoki $(\vec{a}\vec{b})$ ko'rinishida yoziladi.

Ta'rifga ko'ra $\vec{a} \cdot \vec{b} = |\vec{a}| \cdot |\vec{b}| \cos \varphi$

Misol. $|\vec{a}|=3$, $|\vec{b}|=4$ bo'lib, $\varphi=60^{\circ}$ bo'lsa, $\vec{a}\cdot\vec{b}$ ni toping.

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = |\vec{a}| \cdot |\vec{b}| \cos \varphi = 3 \cdot 4 \cos 60^{\circ} = 3 \cdot 4 \cdot \frac{1}{2}6$$

Skalyar ko'paytma xossalari

- 1. Ixtiyoriy ikkita vektor uchun: $\vec{a} \cdot \vec{b} = \vec{b} \cdot \vec{a}$.
- 2. Ixtiyoriy uchta \vec{a} , \vec{b} va \vec{c} vektorlar uchun $(\vec{a} + \vec{b})\vec{c} = \vec{a}\vec{c} + \vec{b}\vec{c}$
- 3. Ixtiyoriy ikkita \vec{a} , \vec{b} vektorlar va ixtiyoriy haqiqiy son uchun: $(\lambda \vec{a}) \cdot \vec{b} = \lambda (\vec{a} \cdot \vec{b})$;
- 4. Ixtiyoriy \vec{a} vektor uchun \vec{a} $\vec{a} = |\vec{a}| 2$

 \vec{a} \vec{a} coni \vec{a} vektorning skalyar kvadrati deyiladi. \vec{a} bilan belgilanadi. $\sqrt{\vec{a}^2}$ soni \vec{a} vektorning uzunligi deyiladi va $|\vec{a}|$ bilan belgilanadi.

5. Agar $\vec{a} = 0$ bo'lsa, $\vec{a} = 0$

Uch o'lchovli vektor fazoda ortonormal bazis $(\vec{e}_1, \vec{e}_2, \vec{e}_3)$ berilgan bo'lib bu bazisga nisbatan \vec{a} va \vec{b} vektorlar koordinatasi bilan berilgab bo'lsin, $\vec{a}(x_1, y_1, z_1)$, $\vec{b}(x_2, y_2, z_2)$

$$\vec{a} = x_1 \vec{e}_1 + y_1 \vec{e}_2 + z_1 \vec{e}_3$$

$$\vec{b} = x_2 \vec{e}_1 + y_2 \vec{e}_2 + z_2 \vec{e}_3$$

 \vec{a} va \vec{b} vektorlarning skalyar ko'paytmasini hisoblashda yuqoridagi munosabatlarni e'tiborga olsak, quyidagilarga ega bo'lamiz.

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = (x_1 \vec{e}_1 + y_1 \vec{e}_2 + z_1 \vec{e}_3) \cdot (x_2 \vec{e}_1 + y_2 \vec{e}_2 + z_2 \vec{e}_3) = x_1 x_2 + y_1 y_2 + z_1 z_2$$

¹ C.Vincre. L. Kozma. College geometry. 2014. 193-2005 betlarning mazmun mohiyatidan foydalanildi.

Demak, koordinatalari bilan berilgan ikkita vektorning skalyar ko'paytmasi bu vektorlarning mos koordinatalari ko'paytmasining yig'indisiga teng. Ya'ni:

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = x_1 x_2 + y_1 y_2 + z_1 z_2$$
 2

Natijalar. 1. $\vec{a}(x, y, z)$ vektor uzunligi

$$|\vec{a}| = \sqrt{\vec{a}^2} = \sqrt{x_1^2 + y_1^2 + z_1^2}$$

Ikki \vec{a} , \vec{b} vektorlar orasidagi burchak

$$\cos(\vec{a} \wedge \vec{b}) = \frac{\vec{a} \cdot \vec{b}}{|\vec{a}| \cdot |\vec{b}|}$$

Agar \vec{a} va \vec{b} vektor koordinatalar bilan berilgan bo'lsa, bu vektorlar orasidagi burchak ushbu formula bilan aniqlanadi.

$$\cos(\vec{a} \wedge \vec{b}) = \frac{x_1 x_2 + y_1 y_2 + z_1 z_2}{\sqrt{x_1^2 + y_1^2 + z_1^2} \cdot \sqrt{x_2^2 + y_2^2 + z_2^2}}$$

Misollar.

- 1. $\bar{a}(2; 5)$ va $\bar{b}(-7; -3)$ vektorlar orasidagi burchakni toping.
- 2. a(0; -4) va b(-2; 2) vektorlar berilgan. Agar b = 3a b bo'lsa, b(-2; 2) vektorning koordinatalarini toping.
- 3. Agar $\bar{a}(2;0;1)$ va $\bar{b}(1;-2;3)$ bo'lsa, $\bar{n}=\bar{a}+2\bar{b}$ vektorning uzunligini toping.
- 4. \bar{a} va \bar{b} birlik vektorlar orasidagi burchak 60° gat eng. $|\bar{a} + \bar{b}|$ ni toping.
- 5. $\vec{a}(3, -2, 1)$, $\vec{b}(-1, 0, -2)$ va $\vec{c}(1, 2, 0)$ vektorlar berilgan. $\vec{a} + \vec{b}$, $\vec{b} \vec{c}$, $3\vec{a}$, $\vec{a} + \frac{1}{2}\vec{b} 3\vec{c}$ vektorlarning koordinatalarini aniqlang.
- 6. \vec{a}_1 (1, 1), \vec{a}_2 (2, 1), \vec{a}_3 (-3, 2) vektorlar berilgan. $\vec{p} = 2\vec{a}_1 3\vec{a}_2 + \vec{a}_3$ vektorning koordinatalarini aniqlang.3
- 7. $|\vec{a}| = b, |\vec{b}| = 5$ va $(\vec{a} \wedge \vec{b}) = \frac{\pi}{6}$ bo'lsa $[\vec{a} \ \vec{b}]$ ni hisoblang.
- 8. $\vec{a}(3,-1,-2)$, $\vec{b}(1,2,-1)$ vektorlar berilgan. Quyidagi vektor ko'paytmasining koordinatasini toping.

 a) $\begin{bmatrix} \vec{a} \ \vec{b} \end{bmatrix}$ b) $\begin{bmatrix} (2\vec{a} + \vec{b})\vec{b} \end{bmatrix}$ c) $\begin{bmatrix} (2\vec{a} + \vec{b})(2\vec{a} + \vec{b}) \end{bmatrix}$
- 9. $\vec{a}(2,-1,1), \vec{b}(2,3,6)$ vektorlar orasidagi burchak sinusini hisoblang.
- 10. A(2, 5), B(1, -1), C(2, -2), D(1, 7) nuqtalar berilgan. \overrightarrow{AB} , \overrightarrow{AD} , \overrightarrow{DB} , \overrightarrow{BC} vektorlarning koordinatalarini toping.
- 11. Uchlari A(2, 3), B(-1, 2) nuqtalarda bo'lgan AB kesmani ushbu nisbatlarda $\lambda_1 = 1$, $\lambda_2 = -2$, $\lambda_3 = \frac{1}{2}$, $\lambda_4 = 3$ bo'luvchi nuqtaning koordinatalarini toping.
- 12. A(2, 6), B(4, -1), C(2, -3), D(3, 5) nuqtalar berilgan. \overrightarrow{AB} , \overrightarrow{AD} , \overrightarrow{DB} , \overrightarrow{BC} va \overrightarrow{CA} vektorlarning koordinatalarini toping

² V.Deaconu, D.Pfaff. A bridge course to higher mathematics. 2010.USA. 109-113 betlarning mazmum

³ Herbert Gintis, Mathematical Literacy for Humanists. 2010. USA. 73-75 betlarning mazmun mohiyatidan foydalanildi

13. $\vec{a}(3,-5)$, $\vec{b}(-1,1)$ vektorlar yig'indisi modulini aniqlang.

14.
$$\vec{a}(2,3)$$
, $\vec{b}(0,1)$, $\vec{c}(1,0)$ vektorlar berilgan. $\vec{P} = \frac{\vec{a} + 2\vec{b} + \vec{c}}{2}$ vektorning koordinatalarini aniqlang.

- 15. $\vec{a}(1,5)$, $\vec{b}(3,-1)$, $\vec{c}(0,1)$ vektorlar berilgan. α ning qanday qiymatida $\vec{P} = \vec{a} + \alpha \vec{b}$ va $\vec{q} = \vec{a} \vec{c}$ vektorlar kollinear bo'lishini aniqlang.
- 16. Tekislikda $\vec{a}(3,-2)$, $\vec{b}(-2,1)$, $\vec{c}(7,4)$ vektorlar berilgan \vec{c} vektorni \vec{a} va \vec{b} vektorlar orqali chiziqli ifodasini aniqlang.

C(-3,-8)

17. \overline{AB} va \overline{AC} vektorlarning skalyar ko'paytmasini toping, bunda:

17. va 110	vektoriarining skaryar	ko payımasım
18. 1. A(2,- 2),	B(-1,2),	C(4,5)
19. 2. A(0,6),	B(-12,-3),	C(-9,-6)
20. 3. A(2, 3),	B(4,5),	C(3,1)
21. 4. A(-1,1),	B(3,-5),	C(1,1)
22. 5. A(- 2,0),	B(1,4),	C(5,1)
23. 6. A(3,3),	B(3,2),	C(4,4)
24. 7. A(-1,-4),	B(-1,-1),	C(4,3)
25. 8. A(2,-2),	B(0,0),	C(6,-6)
26. 9. A(1,0),	B(3,4),	C(4,3)
27. 10. A(3,2),	B(1,4),	C(4,0)
28. 11. A(1,-2),	B(-4,-6),	C(2,-1)

B(-1,2),

29. 12. A(-4,2),